

УДК 159.9 – 055.82

X 12

Роман ХАВУЛА

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті представлено емпіричне дослідження психологічних чинників вибору шлюбного партнера, впливу індивідуально-психологічних особливостей системи цінностей і когнітивних переконань особистості на вибір цього партнера у юнацькому віці. Визначені зв'язки і залежність вибору шлюбного партнера відповідно до гендерної ідентичності. Визначено предметне поле проведеного дослідження, яке відкриває нові можливості для поглиблення вивчення феномену “життєвого вибору” та “готовності до батьківства”.

Ключові слова: життєвий вибір, гендерна ідентичність, батьківство, юнацький вік, сім'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Юнацький вік характеризується активним становленням особистості, виникненням і розвитком психологічних новоутворень, задіяних у всіх проявах когнітивного й емоційного ставлення до світу – в оцінці реальної дійсності й оточення [2], у прогнозуванні своєї соціальної активності, у плануванні майбутнього [4], у формуванні власних уявлень про світ і про себе самого [8].

Інтерес до створення сім'ї, вибору шлюбного партнера, взаєморозуміння між подружжям, почуття батьківства належать до актуальних питань, які виникають у юнацькому віці [6]. Сім'я – важливий соціальний інститут, у ньому розгортається процес соціалізації дитини, і будь-які незначні зміни цього інституту свідчать про перебудову в інших аспектах людського життя, державі, суспільстві [10]. Просторова близькість, уявлення про

ідеального партнера, приклад власних батьків і намагання знайти партнера, схожого на батька чи матір, – це важливі чинники вибору шлюбного партнера [2].

Розробка цих питань пов'язана з реалізацією Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2009 – 2015 рр. (постанова Кабінету Міністрів України № 41 від 28.01.2009 р.) і є проблемою підтеми загальнокафедрального дослідження кафедри практичної психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідженням проблем становлення та розвитку сім'ї займалися А.І. Антонов [3], В. Н. Дружинін [7]. У роботах, присвячених аналізу методологічних принципів дослідження сімейної структури та структури взаємин між її членами, А. І. Антонов вказує: “тільки гармонійна сім'я забезпечує відтворення демографічної структури суспільства” [3, 17] і В.М. Дружинін доповнює цю тезу: “якщо не досягнута її стійка стабільність, виникають ускладнення у функціонуванні суспільства на всіх його рівнях” [7, 21]. Не абсолютизуючи, ми позитивно сприймаємо ідею обумовленості стосунків у сім'ї особливостями розвитку суспільства.

Проблема вибору шлюбного партнера у юнацькому віці набуває особливої значущості через зростання конфліктності між подружжям [9], зниження культури сімейних взаємин [11], і, як наслідок, збільшення кількості розпаду сімей [2].

Цікавою є робота Н. І. Гусак “Роль школи та сім'ї в процесі підготовки юнацтва до сімейного життя” [5], в якій автор наголошує: “проблема вибору шлюбного партнера у юнацькому віці є актуальною у теоретичному і практичному аспектах” [5, 164].

У контексті нашої теми суттєвого значення набуває робота В. Сисенко “Молодь вступає у шлюб”. Автор підкреслює: “у сучасній психологічній літературі недостатньо вивчені психологічні чинники вибору шлюбного партнера у юнацькому віці” [12, 29]. Отже, на наш погляд, необхідне цілеспрямоване теоретичне й емпіричне вивчення психологічних детермінант цього вибору.

Попри значну увагу до проблеми вибору шлюбного партнера, здобутки у цій галузі несистематизовані, окреслюють певні суперечності, які потребують уточнення. Можна виділити щонайменше такі суперечності: по-перше, уточнення потребує поняття образу майбутнього шлюбного партнера, яке не конкретизується у відповідних наукових дослідженнях. По-друге, існують різні підходи до визначення психологічних чинників вибору майбутнього шлюбного партнера, які необхідно узагальнити. По-третє, часто теоретичні уявлення про психологічні чинники вибору майбутнього шлюбного партнера мають характер припущення і необґрунтовані емпірично. Це означає, що питання про психологічні чинники, які впливають на вибір майбутнього шлюбного партнера, залишаються актуальними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета статті – вивчення психологічних чинників здійснення молоддю людиною оптимального вибору шлюбного партнера у гендерному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вибір шлюбного партнера пов'язаний з загальними тенденціями життєвого вибору особистості.

Здатність обирати взагалі і шлюбного партнера зокрема розвинена у кожній людині індивідуально. Далеко не кожен із нас є зрілою, самоактуалізованою особистістю. Дисгармонії певним чином визначають спроможність або неспроможність до справжнього, відповідального життєвого вибору. Серед показників неспроможності вибирати – непропорційно великий час, який потрібен людині для пошуку життєвоважливих рішень у складній життєвій ситуації, до якої належить вибір шлюбного партнера.

Основними критеріями готовності і спроможності вибирати є:

– *Самоорганізаційний.* Внутрішнє зростання стає наслідком удосконалення засобу сприймання і переробки інформації, оптимізації самопізнання.

– *Психосемантичний.* Якщо говорити про особистість як про текст, то цей текст упродовж життя є відкритим для певних поступальних і стрибкоподібних змін, що їх підштовхує на жит-

тевий вибір. Кожен вибір змінює співвідношення фігури й тіла, створюючи новий текст, новий гештальт. Вибори бувають і випадкові, і хибні, і регресивні. Варіантів змін життєвої парадигми чимало.

– *Суб'єктний*. Ситуацію житевого вибору можна розглядати як ситуацію екстреного підвищення відповідальності за своє життя, його зміст. Самостійність – це перша і найважливіша характеристика екзистенційного вибору.

– *Структурно-функціональний*. Це інструментальні техніки активності.

– *Знаряддєво-операційний*. Мається на увазі операціональна здатність розпочинати вибір, переходити до етапу діяльності вибору, досягати нового якісного рівня життєтворення.

Життєвий вибір, завдяки якому особистість змінює старі смисли і шукає нові, енергетично забезпечує реконструювання життєвого світу, людина буде індивідуальну історію [12].

На першому етапі дослідження ми провели тестування на визначення індивідуально-психологічних рис особистості. Діагностичним інструментарієм виступав 16-факторний опитувальник Кеттела. Усі респонденти заздалегідь були ознайомлені з метою та процедурою тестування. Напередодні проведення тестування було налагоджено контакт з досліджуваними, що забезпечує об'єктивність отриманих емпіричних даних.

Отримані результати ми представляємо графічно. У таблиці показано середньостатистичні результати усієї досліджуваної вибірки.

Таблиця 1.

Фактори	A	B	C	E	F	G	H	I	L
Юнаки	11	7	10	9	8	8	9	7	6
Юнки	9	6	5	5	7	5	7	10	6

Юнаки отримали вищі результати за такими факторами А, С, а юнки – за факторами І, М.

Отже, хлопці виявляють більшу активність, готовність до співпраці, добре запам'ятовують події, імена, людей. Значною є

відмінність в особистісних профілях хлопців та дівчат за фактором С (“емоційна нестійкість – емоційна стабільність”). Хлопці більш стійкі, витримані, працездатні, емоційно зрілі, стійкі в інтересах, тоді як дівчата проявляють вищий рівень драгтивності, мінливість у настроях. Юнакам властивий вищий рівень самоконтролю, цілеспрямованість, сильна воля, тоді як дівчата більше потурають своїм бажанням та почуттям.

Значно вищі показники отримали юнки за факторами І (“жорстокість – чутливість”) та М (“практичність – розвинута уява”).

Досліджувані дівчата отримали значно вищі результати за цими факторами, що поєднує їхню чутливість, багатство емоційних переживань, артистичність, схильність до співпереживань.

Неоднозначні результати ми отримали за факторами Е, F, Н. Особистісні профілі юнаків і дівчат за цим фактором суттєво відрізняються: високі показники хлопців корелюють з низькими показниками у дівчат і, навпаки. Відповідно, незалежні, самовпевнені юнаки обрали собі як супутницю життя більш покірну і пасивну дівчину. Така ж ситуація спостерігається і з дівчатами – дівчата, з високим рівнем домінантності, лідерськими здібностями обрали собі партнерів, схильних до підпорядкування. Такі ж розбіжності в особистісних профілях юнаків і дівчат отримано за фактором Б (“стриманість – експресивність”): високий рівень життєрадісності, імпульсивності, оптимізму, емоційної яскравості у спілкуванні одного з партнерів співвідносився з песимістичними настановленнями та стриманістю у прояві емоцій іншого партнера.

На другому етапі дослідження було проведено анкетування на тему “Вибір шлюбного партнера”. Отримано такі результати:

Юнаки найсприятливішим віком для одруження вважають 18 – 19 р. – для дівчат і 22 – 24 р. – для хлопців, а юнки переконані, що оптимальним віком для одруження дівчини є 20 р. і 25 р. – для хлопця.

Більшість хлопців (56%) переконані, що різниця у віці шлюбних партнерів має суттєве значення, тоді як 76 % опитаних юнок заперечують цей факт. Відповідь на запитання “Що для вас означає одруження?” ми представили у таблиці 2.

Таблиця 2.

Що для вас означає одруження?		
Варіанти відповідей	Юнаки	Юнки
Формальна фіксація стосунків між людьми	21%	16%
Основа особистого щастя	76%	82%
Необхідність, регламентована суспільством	3%	2%

На запитання “Чи легко здійснити вибір шлюбного партнера сьогодні?”, 79% респондентів відповіли “Ні”, на що слід звернути особливу увагу. У процесі бесіди з досліджуваними, ми виявили актуальні проблеми, які перешкоджають здійснити оптимальний вибір шлюбного партнера молодій людині.

Проблеми, на які натрапляють юнаки, здійснюючи вибір шлюбного партнера:

1. Кожен юнак шукає ідеал, якого, на жаль, немає.
2. Перед юнаком стоїть дуже непросте завдання – вибрати кохану жінку, одружитися і не пошкодувати про свій вибір
3. Складно зрозуміти особливості жіночої психіки та логіки.

Проблеми, на які натрапляють юнки, здійснюючи вибір шлюбного партнера:

1. Важко зустріти чоловіка, який би відповідав еталонам сили, мужності.
2. Меркантилізм та егоїстичність більшості чоловіків.
3. Інфантилізм більшості юнаків.

У таблиці 3 наведено чинники, які найбільше впливають на формування уявлень про шлюб і сімейне життя у молодих людей.

Таблиця 3.

Чинники	Юнаки	Юнки
Сімейне виховання	25%	50%
Власний життєвий досвід	42%	21%
ЗМІ, інтернет	24%	15%
Церква, релігійний вплив	9%	15%

Аналіз відповідей молоді дає підстави стверджувати, що половина юнаків (50 %) і більшість дівчат (60 %) погоджуються з тим, що сім'я дає можливість жити з коханою людиною, мати дітей (30% /30 %), наповнює життя змістом (40 %/45 %) і упорядковує інтимні стосунки (50% / 70 %). Юнаки менш упевнені у тому, що сім'я допомагає розв'язувати матеріальні проблеми (20% /20 %), додає людині впевненості у собі (40%/60%), сприяє кар'єрі (30%/20%). Отримані результати відображено у таблиці 4.

Таблиця 4.

Сім'я дає можливість...	Юнаки	Дівчата
Жити з коханою людиною	41%	60%
Мати дітей	30%	30%
Наповнює життя змістом	40%	45%
Упорядковує інтимні стосунки	50%	70%
Допомагає розв'язувати матеріальні проблеми	20%	20%
Додає людині впевненості в собі	40%	60%
Сприяє кар'єрі	30%	20%

Зауважимо: і хлопцям, і дівчатам сім'я додає впевненості у собі, створює відчуття стабільності, безпеки, впевненості у завтрашньому дні. Незаперечним є той факт, що сім'я для молоді є значущою цінністю, оскільки вона наповнює їхнє життя змістом, позаяк у 90 % респондентів сім'я не асоціюється з можливостями розв'язувати матеріальні проблеми, або зробити кар'єру. Відповідно, доміантними мотивами одруження виступають чинники особистісного та духовного змісту. 61% хлопців переконані, що повинна існувати нормативна модель сімейного життя, а 65 % дівчат заперечують цей факт. Це свідчить про те, що юнаки є більш консервативними у поглядах щодо створення сім'ї і сімейного життя загалом.

Багато хлопців (40%) не замислювались над основними критеріями вибору дівчини, проте значущими для них є доброта, зовнішня привабливість, розум, культура та скромність. Для дівчат на першому місці стоять особистісні якості, освіта, рід професійної діяльності хлопця. Серед особистісних якостей доміантним сила, надійність, впевненість в собі.

Одним із завдань дослідження є виявлення впливу релігійних, політичних переконань на вибір шлюбного партнера.

Виявлено такі результати:

Частково керуються релігійними переконаннями у виборі шлюбного партнера 60% досліджуваних, 35% респондентів керуються релігійними переконаннями у виборі шлюбного партнера і 5% не керуються релігійними переконаннями у виборі шлюбного партнера.

Негативне ставлення до міжрелігійних шлюбів виявили 62% досліджуваних, у 32% – нейтральне; 82% респондентів не керуються політичними переконаннями у виборі шлюбного партнера.

Досліджувані таким способом оцінили рівень своєї компетентності у створенні сім'ї: 70% молодих людей оцінюють рівень своєї компетентності нижче середнього, 25% – володіють середнім рівнем знань і вмінь і 5% – низьким рівнем обізнаності про особливості сімейного життя. На цей факт слід звернути особливу увагу, адже він виявляє потребу проводити з молоддю необхідну просвітницьку роботу щодо формування сімейної компетентності.

Результати третього етапу дослідження

Логіка наших міркувань і гіпотеза про зв'язки або залежність вибору шлюбного партнера, згідно з гендерною ідентичністю, ми перегрупували загальну вибірку, а також групу одружених і неодружених за ознакою маскулінності – фемінінності.

Для цього були використані результати дослідження, отримані в респондентів за методикою виявлення маскулінності – фемінінності шкала “Маскуліність – фемінінність” із Фрайбурського особистісного опитувальника (FPI) і методики “Маскуліності – фемінінності” С. Бем.

У аналізі використовувався і такий тип гендерної ідентичності, як андрогінність. Під андрогінністю розуміють стан, при якому деякі чоловічі і жіночі ознаки присутні в того самого індивіда. Зведені разом дані виглядають так:

– загалом жіноча група демонструє маскулінні риси значно виразніше, ніж чоловіки демонструють фемінінні риси. У загальній групі маскулічних жінок – 32%. Серед одружених їх 50%, серед неодружених – 15,4%. Особливо високий показник у жінок з андрогінним типом: в загальній групі – 44%, серед одружених – 33,3%, неодружених – 53,8%. Можна зробити проміжний висновок, що неодруженим жінкам характерна андрогінна гендерна ідентифікація.

Отже, є показники того, що виражена маскуліність серед жінок усіх груп і трохи нижчий показник фемінінності у чоловіків. Ми ще раз переконуємося у нетотожності поняття стать – як генетична стать (визначений набір генів) і психологічна стать, що пов'язано з феноменом гендерної ідентичності – усвідомленням своєї приналежності до чоловічої або жіночої статі.

За результатами анкетування “Вибір шлюбного партнера” ми отримали таке:

– виявлено розбіжності у поглядах юнаків і юнок щодо оптимального віку для одруження, а також щодо різниці у віці шлюбних партнерів.

Результати анкетування показали також, що дівчата є більш вимогливими у виборі шлюбного партнера, ніж хлопці. В уявленнях дівчат чоловік повинен володіти значно більшою кількістю якостей, ніж жінка в уявленнях юнаків. Дівчата схильні до більшої ідеалізації шлюбного партнера, позаяк юнаки менше

замислюються над критеріями вибору дівчини (найбільш значущими для них є доброта, зовнішня привабливість, культура та скромність).

Актуальною проблемою для сучасної молоді є складність у здійсненні вибору шлюбного партнера.

У процесі бесіди з досліджуваними, ми встановили, що юнаки найчастіше мають такі проблеми вибору шлюбного партнера: важкість у пошуку дівчат, які були б “хорошими” для створення сім’ї; занадто високі вимоги дівчат; проблема невірності; шкідливі звички тощо.

Проблеми, які мають місце у житті юнок при виборі шлюбного партнера: відсутність мужніх сильних чоловіків, на яких можна було б опертись у складних ситуаціях, шкідливі звички юнаків тощо.

Найістотнішим чинником, який впливає на вибір шлюбного партнера у юнацькому віці, є сімейне виховання. Досить вагому роль також відіграє власний життєвий досвід. Домінантними чинниками одруження виступають чинники особистісного та духовного змісту. Виявлено розбіжності у поглядах щодо моделі сімейного життя. Більшість юнаків переконані, що повинна існувати нормативна модель сімейного життя, тоді як більшість дівчат заперечують цей факт.

Досліджувані оцінюють рівень своєї компетентності у виборі шлюбного партнера нижчий середнього. Це засвідчує необхідність поліпшення просвітницько-розвивальної роботи з метою підготовки молоді до шлюбно-сімейних стосунків.

Гіпотезу про зв’язки і залежність вибору шлюбного партнера, згідно з гендерною ідентичністю, підтверджують такі результати:

- андрогінність у групі чоловіків є нижчою, ніж у жінок;
- неодружені жінки виразніше демонструють фемінінні риси, ніж одружені жінки;
- жіноча група демонструє маскулінінні риси значно виразніше, ніж чоловіки фемінінні.

Аналізуючи систему цінностей юнаків і юнок, ми робимо такі висновки:

- для хлопців пріоритетними термінальними цінностями є: освіченість, високі домагання, незалежність, тоді як для дівчат –

життєрадісність, тверда воля, вихованість. Можна спостерігати суттєву різницю між рангами за цінностями – свобода, матеріальне забезпечення, активне діяльне життя. Виявлена суттєва різниця між такими рангами інструментальних цінностей в юнацьких та дівочих групах: вихованість, чесність, широта поглядів. Хлопці перевершують дівчат за рівнем базисної стратегії вирішення проблем, пошуком соціальної підтримки. Вибірка юнок перевершує вибірку хлопців за рівнем показників потреби у відчуттях. Юнаки на перше місце ставлять дієве життя, орієнтовані на власні сили у досягненні мети, а юнки здебільшого використовують активну поведінкову стратегію – звертаються за допомогою і підтримкою до навколишнього середовища: родини, друзів, значимих інших.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, результати дослідження вказують на продуктивність використаного методологічного підходу, реалізація якого дала змогу отримати цікаві дані щодо вивчення психологічних чинників вибору шлюбного партнера у юнацькому віці.

Хоча проведене дослідження не вичерпує усієї проблематики вивчення чинників вибору шлюбного партнера у юнацькому віці, воно відкриває нові перспективи переосмислення та розробки інноваційних технологій, психокорекційних програм, які б сприяли досягненню зрілої сімейної ідентичності.

Окреслені положення дають змогу визначити перспективу нашого дослідження, а саме: враховуючи низький рівень компетентності молоді у здійсненні усвідомленого вибору шлюбного партнера, розробити програму особистісного зростання молоді, а саме, “Будуємо щасливе майбутнє”, “Підготовка юнаків і дівчат до шлюбно-сімейних стосунків”.

Література

1. Андреева Т. В. Особенности и тенденции развития современной семьи / Т. В. Андреева // Ананьевские чтения, 2002 СПб : изд-во СПб университета, 2002. – 288с.
2. Андреева Т. В. Психология семьи / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2007. – 384 с.

3. Антонов А. И. Социология семьи: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по направл. и спец. “Социология” / А.И. Антонов, В.М. Медков. – М. : МГУ, 1996. –304 с.

4. Волков. Б. С. Психология юности и молодости: учебное пособие / Б. С. Волков. – М. : Академический проект : Трикса, 2006. 256 с.

5. Гусак Н. І. Роль школи та сім’ї в процесі підготовки юнацтва до сімейного життя / Н. І. Гусак // Інформ.-метод. вісн. упр. освіти Харк. облдержадмін. – 1999. – № 17. – С. 164 – 169.

6. Демидова Т. А. Психологические особенности формирования представлений о будущей семье у юношей и девушек / Т. А. Демидова // Психология : Збірник наукових праць. — К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, Випуск 18, 2002. – С. 150 – 153.

7. Дружинин В. Н. Психология семьи / Владимир Николаевич Дружинин. – Екатеринбург : Деловая книга, 2000.–199 с.

8. Кон И. С. Родители и дети // Психология ранней юности / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – С. 16 – 19

9. Левин К. Разрешение социальных конфликтов / К. Левин. – СПб : Речь, 2000. – 408 с

10. Райгородский Д. Я. Учебное пособие по психологии семейных отношений/ Д. Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом “БАХРАХ”, 2004. – 736 с.

11. Сатир В. Как строить себя и свою семью / В. Сатир. – М. : Педагогика-Пресс, 1992. - 191с.

12. Сысенко В. А. Молодежь вступает в брак / В. А. Сысенко. – М. : Мысль, 1986. – 225 с.

Хавула Роман. Психологические факторы выбора брачного партнера в юношеском возрасте. В статье представлено эмпирическое исследование психологических факторов выбора брачного партнера и влияния индивидуально-психологических особенностей системы ценностей и когнитивных убеждений личности на выбор этого партнера в юношеском возрасте. Определены связи и зависимость выбора брачного партнера в контексте гендерной идентичности. Предметное поле исследования, открывает новые возможности для углубления изучения феномена “жизненного выбора” и “готовности к отцовству”.

Ключевые слова: жизненный выбор, гендерная идентичность, отцовство, юношеский возраст, семья.

Khavula Roman. Psychological factors of choice of marriage partners in adolescence. The paper provides the study of psychological factors in choosing a marriage partner in adolescence. The author studies the effect of individual psychological features of the system of values and cognitive beliefs of the individual to choice of a marriage partner in adolescence. Relationships and dependence of choice of a marriage partner according to gender identity are defined. The subject field of the study which opens up new possibilities for deeper study of the phenomenon of “life choice” and “readiness for parenthood” is defined.

Key words: choices, life choice, gender identity, parenthood, adolescence, family.

